

Sammlaren

Tidskrift för
svensk litteraturvetenskaplig forskning
Årgång 98 1977

Svenska Litteratursällskapet

Distribution: Almqvist & Wiksell International, Stockholm

REDAKTIONSKOMMITTÉ

Göteborg: Peter Hallberg

Lund: Staffan Björck, Carl Fehrman

Stockholm: Örjan Lindberger, Inge Jonsson

Umeå: Magnus von Platen

Uppsala: Gunnar Brandell, Thure Stenström

Redaktör: Docent Ulf Wittrock, Litteraturvetenskapliga institutionen,
Humanistiskt-Samhällsvetenskapligt Centrum, Box 513, 751 20 Uppsala

UTGIVEN MED UNDERSTÖD AV

HUMANISTISK-SAMHÄLLSVETENSKAPLIGA FORSKNINGSRÅDET

misstänker att bilden har skevats något i viktiga partier av avhandlingen genom att vissa biografiska aspekter hållits tillbaka. Istället pressar Nerman sin psykologiska tes om tolv-trettonårsålderns traumatiska betydelse för diktaren mycket hårt.

För att kronologiskt kunna följa »Resande»-romanens framväxt har Nerman nedlagt stor möda på att tidsbestämma alla relevanta manusblad, påförda anteckningar och lösa anteckningar, och relatera dem inbördes. Det är självklart att detaljredovisningar av dateringar i stort sett inte har kunnat få rum i avhandlingen. I allmänhet har också de gjorda dateringarna, enligt mina kontroller, en så hög grad av säkerhet som man rimligen kan begära. Därför är det litet tråkigt att några tidsbestämningar av anteckningar på lösa blad som Nerman ansett viktiga nog att redovisas i avhandlingen, inte är invändningsfria. Ett exempel är bladet »Extra strong 1» (innehåll se s. 542 f.), där en övre textgrupp dateras till senare än ett datum i en undre textgrupp, och mellanrummet dessutom är mer än en halv decimeter, vilket inte framgår av återgivningen i boken (s. 428). Ett annat exempel är baksidan av bladet »Röster som ropar» (penetrerat i not 30, s. 536 o. 538). WL kunde använda ett papper för olika anteckningar under lång tid, och därför verkar det inte orimligt, när Nerman placerar huvuddelen av baksidesanteckningarna på två perioder, november–december 1937 respektive april 1938. Men orimligt är det faktiskt att där dateras två hänvisningar till Nordisk Familjebok till var sin period. Dels är det ovanligt tydligt att de skrivits samtidigt, i löpande följd. Dels hör de ihop innehållsligt: notiserna gäller Garbo och en skulptur, en kvinnogestalt med kroppsbyggnad och hållning som Garbo. Och Bodil i WL:s påbörjade roman. På bladet står också namnet Rosamond Lehmann. Det för Nerman till den andra perioden. Men hon var inget nytt namn, och här står hon i en uppräknings av kvinnor, mest skådespelerskor. WL sökte kvinnobilder för att konkretisera gestalter vid romanstarten 1937. Ett foto av Lehmann finns också i Familjeboken. En anteckning om Munch kan vidare lika gärna dateras till december som till april – argument kan hittas i andra noter i boken. Slutsatsen blir kort, att den kronologiska situationen ibland är osäkrare än vad som framgår av Nermans text.

Källförteckningen är enkelmodig men tillförlitlig. Vad gäller där registrerade artiklar i tidningar och tidskrifter saknar man dock uppgift om datum eller nummer. I avdelningen Recensioner (även som på en del ställen i text och noter) kunde kanske signaturernas identitet ha meddelats.

Parentetiskt vill jag f.ö. beklaga, att man här i landet inte vill använda sig av den anglosaxiska typen av allomfattande index. I omfångsrika och svåröverskådliga arbeten (som t. ex. det här) skulle

det innebära en avsevärd hjälp för läsaren med ett sådant register, där nyckelbegrepp, återkommande motiv, speciella manus, romanfigurer osv. förtecknas.

Direkt kännbar är bristen på korshänvisningar i Nermans arbete. Den som försökt tränga in i avhandlingens mycket täta text, där särskilda motiv och temata på grund av den kronologiska uppbyggnaden återkommer i olika sammanhang på alla möjliga ställen, och där åberopade (»som vi sett») analyser och upplysningar knappast är lättfunna, blir småningom smått desperat över bristen på sidangivelser. Ett besvär av näraliggande art är en viss kronologisk suddighet. Datum är det gott om, men med årtal är det sämre beställt. Ibland kan det vara som när Nerman talar om »novellplanerna från i höstas» (s. 141) och man får leta sig tillbaka 30 sidor, förbi ett antal andra årtal, för att finna rätt höst. En lustig detalj är den förvirring som uppstått genom Nermans svårigheter att placera trettiondagen rätt (jfr s. 14, 280, 474).

Det är inte heller lätt att hitta i den sextiosidiga notapparaten. Själva texten saknar kolumntitel; sådan har notapparaten, men eftersom den är halvdöd, typ »Noter kap. III, Genombrottet», är hjälpen blygsam. Trycktekniska skäl i förening med tidsbrist låg naturligtvis bakom denna och andra berörda brister i läsarservice. (Avhandlingens Summary är f.ö. uselt.) Mot den angivna bakgrunden sett är det glädjande att konstatera, att faktafele i arbetet är synnerligen få. En och annan lapsus i innehållsreferaten av »Resande», sådant är obetydligheter. I stort och smått visar Nerman en suverän förtrogenhet med sitt material.

Boken utkom i tid att bli den sista avhandlingen enligt den gamla modellen i litteraturvetenskap. Men Nermans arbete fortsätter och vitaliserar en central humanistisk tradition i sin djupa och djärva strävan att öka vår insikt i den skapande människans och människogestaltningens hemligheter.

Per S. Ridderstad

Lars-Göran Malmgren: *Göran Palms LM-böcker. Två industrireportage och deras mottagande*. Författarförlaget 1977.

Om Lars-Göran Malmgrens avhandling skall åtminstone inte det sägas, att stilen den är utmärkt, den är elegant.

Detta påstående är avsiktligt tvetydigt. Jag menar visserligen, att Malmgrens avhandlingsprosa ofta är obearbetad, ungefärlig och otymlig. Ibland är den rent av fatal. På s. 273 läser vi: »Då det gäller arbetsrotation bemöts Tyrell i programmet av en annan LM-arbetare som har positiv erfarenhet av rotation som sjöman.» Det är begripligt om man först undrar något över denne

sjömans erfarenheter. Liksom över Pelle, som i Malmgrens formulering på s. 92 »blir [...] ett exempel som avviker från den vanliga upplevelsen av arbetet som något instrumentellt».

Substantivjukan grasserar, abstrakta komprimeringar gör texten livlös och jag har gång efter annan under arbetet med denna avhandling längtat efter det prosans ansikte och den personliga röst som Göran Palm pläderar för i »Bokslut från LM» och som Palm själv använder både där och i »Ett år på LM».

Rätt mycket av det som är otympligt och pratigt i Malmgrens arbete hade enkelt kunnat förändrats och förbättrats. Hade texten getts lite finish hade väl också en del andra formella brister blivit avhjälpna. Det handlar menar jag om ett slutarbete, som här delvis saknas.

Sålunda innehåller citaten några fel utöver det antal man skall behöva stå ut med. Det är vidare fult, att i en litteraturhistorisk doktorsavhandling skriva den Kellgren som författat Den nya skapelsen med Kj. Likaså ser det fult ut, att vara så principlös som Malmgren är, när det gäller placeringen av punkt i förhållande till citations- och parentestecken.

Mer omedelbart besvärande för läsarna är alla de omtagningar och omtugningar som förekommer. Delvis beror de på den redovisningsform som Malmgrens empiriska metod tvingar fram, men delvis är de av helt onödigt slag.

Men, och det är viktigt, i denna avhandling är verkligen bisaker bisaker och huvudsakerna klart urskiljbara. Det visar sig f.ö. om man försöker driva den stilistiska kritiken något längre än vad jag gjorde nyss. Då skall man nämligen finna, att en sådan språkkritik, visserligen inte alltid men ofta, blir omöjlig att hålla kvar på ett formellt plan. Det går sålunda inte att generellt kritisera abstraktionerna i texten som onödiga utan att diskutera nödvändigheten av de teoretiska sammanhang de ingår i.

Visserligen kan det sägas, att det är en smula onödigt, att som Malmgren gör på s. 257 och 290 tala om »i offentligheten» resp. »inom offentligheten» utan att redan här förklara att begreppet ingår i den teoribildning som Negt/Kluge med danska efterföljare arbetat med under sjuttio-talet. Nu kommer den förklaringen först på s. 304. Men, min poäng här är alltså, att den som bara fingrar på den språkliga apparaturen i Malmgrens avhandling indirekt klargör, att han/hon inte förmår se, att Malmgrens avhandling rymmer en teoretisk diskussion som litteraturvetare har all anledning att ta ställning till.

Jag skriver detta delvis på förekommande anledning. Det har i professionellt liberala kulturkritikerkretsar såväl som i de akademiska finrummen under senare år flera gånger höjts varnande fingrar

mot vad som betecknats som abstrakt jargong. Lars-Göran Malmgren har hört till dem som fått klä skott.

Den kritiken har emellertid saknat tyngd eftersom den inte förmått övertyga om att den har sin grund i en genomtänkt vetenskapsfilosofi, att den alltså bygger på ett ställningstagande inte bara till jargongen utan också till teorin bakom jargongen.

Lars-Göran Malmgren har valt att skriva sin avhandling i två avdelningar; en som innehåller en textanalys av LM-böckerna och en som innehåller en mottagarundersökning och en analys av denna. Han kunde med goda skäl ha gjort också en tredje del inom den föreliggande texten. Den skulle ha getts rubriken »Allmän problemdiskussion. Spridning – påverkan – användning» eller något liknande. Den kunde ha inletts på s. 289.

Det är nämligen på det viset, att Lars-Göran Malmgrens avhandling sönderfaller i tre delar i vilka han prövar radikalt olika sätt att studera sitt forskningsobjekt. Det är naturligtvis inget fel i det. Men det intressanta är, att hans avhandling så tydligt illustrerar olika vetenskapsideal och olika förhållningssätt. Malmgrens arbete är skrivet mitt i en vetenskaplig kris situation; avhandlingen förmår delvis visa vari denna kris består, bearbetar den, söker ange utvägar ut ur den men illustrerar den också.

Receptionsstudier i svensk litteraturhistorisk forskning har sökt sin vetenskapliga legitimering främst i Gunnar Hanssons forskningsinsats. Gunnar Hansson lär, att som forskningsobjekt låter sig dikten behandlas antingen som författardikt dvs. som den dikt författaren avsett den vara, med det betydelseområde han sökt ge den. Den dikten är möjlig för litteraturforskaren att nå kunskap om, förutsatt att en rad betingelser föreligger. Det är en vetenskaplig uppgift att söka rekonstruera författardikten.

Omvänt är det också en litteraturvetenskaplig uppgift att undersöka hur olika grupper av läsare reagerar på ett bestämt diktverk. Då studerar man läsardikten. Den varierar från grupp till grupp och dessa variationer kan i sin tur bli föremål för vetenskapliga förklaringar. Vad som enligt denna uppfattning däremot är vetenskapligt problematiskt, är att studera diktverket självt. Då kan man råka i den situation som Magnus von Platten gör när han i »Tvistefrågor i svensk litteraturforskning» analyserar Sandels och påstår, att hans egen tolkning av dikten bör »ges vitsord framför diktaren» som frilagt en annan innebörd. (Exemplet är Hanssons eget i arbetet »Författaren, dikten, läsaren», s. 106.) Diktens innebörder är beroende av undersökaren och dennes subjektiva förutsättningar. Den objektiva vetenskapen saboteras därför i det slaget av studier.

Hansson menar, att tolkningar bättre anstår litteraturkritiken som ju inte framträder med vetenskapliga anspråk.

En forskning i Hanssons fotspår uppträder med anspråk på att vara objektiv litteraturvetenskap. Men den *är* objektiv endast i den bemärkelsen, att den handhar siffror och tabeller på vedertaget sätt. Det tabellerna kategoriserar är däremot subjektiva reaktioner på diktverk och denna subjektivitet blir paradoxalt nog den kunskapsteoretiska basen i denna forskningsstrategi.

Malmgren arbetar annorlunda som mottagarforskare. För honom är det en central uppgift att fastställa vad det är i diktverket som får olika grupper av läsare att reagera som de gör. Det innebär, menar han, att reaktionerna eller läsningarna och tolkningarna får sitt särskilda intresse först när de jämförs med idealtypiska normer för hur diktverket skall läsas. En sådan norm är förvisso författarens avsikter, men en eventuellt något annorlunda är den som framgår av en litteraturforskarens eller kritikers analys av verket. Först mot en bakgrund av sådana normer kan mötet mellan diktverk och läsare studeras som »kommunikationsprocess i dess helhet».

Malmgren skriver:

»Grimm ser en motsättning mellan en ofta förekommande kulturoptimism beträffande litteraturens frigörande verkan och de få tecken på frigörelse som man kan märka hos den kulturkonsumerande publiken. Grimm anger inte exakt vad han menar med frigörelse, men förhållandet mellan en texts pedagogiska anspråk och publikens konsumentvanor är ett viktigt problemområde för en mottagarforskning, menar han. [...] Genom kombinationen av en textanalys för att få fram LM-textens pedagogiska anspråk och en empirisk mottagarundersökning siktar denna avhandling in sig på ett liknande problemområde.» (s. 15)

Det är ur den tyska receptionsforskningen Malmgren hämtar stöd för sin uppläggning av avhandlingen. Han ingår själv i den produktiva Thavenius-gruppen i Lund och det hör till detta arbetskollektivs viktiga insatser, att det introducerat den tyska mottagarforskningen, vars inriktning avviker från den här i landet tidigare dominerande traditionen.

(I Malmgrens egen framställning av den inhemska receptionsforskningen saknar jag en diskussion av eller åtminstone en not om den kritik mot den hanssonska forskningsinriktningen som Kurt Aspelin och Arne Melberg levererat i olika sammanhang.)

Den textanalys Malmgren utför i avhandlingens första tredjedel är övertygande. Man måste använda dåliga argument för att hävda, att ett arbete av det slaget inte tillhör ett centralt verksamhets-

område för den litteraturvetenskapliga forskningen.

Malmgren tecknar först utvecklingslinjen i Palms författarskap. Han placerar därefter Palm i det sena sextioalets sammanhang av dokumentärlitteratur och debatt kring denna för att sedan göra en analys av LM-böckerna, deras tematik och deras ideologikritiska ambitioner.

Malmgren visar, att Palms tidiga författarskap är ett försök att nå en hållbar relativism; att skapa en livshållning som duger för att leva men som samtidigt innebär ett förkastande av falska ideologier och påbudna mittpunkter. Malmgren ansluter sig här till Lars Gustafssons svepande karakteristik av periodens litteratur och ser Palms författarskap som tidstypiskt. Det är tidigt 60-tal.

Den förändring av sitt författarskap Palm genomför under 60-talets andra hälft är också den tidstypisk. Med »En orättvis betraktelse», »Indoktrineringen i Sverige» och »Vad kan man göra» framträder Palm som ideologikritiker, men hans kritik har nu fast grund i en samhällsanalys, menar Malmgren. Den relativism som tidigare var en ideal verklighetssyn, öppen och trolös, används nu i helt andra syftens tjänst. Palm skriver 1968: »Relativismen ter sig inte längre som en tänkbar åskådning utan mera som en smörjolja som ska hindra ett sent socialistiskt engagemang från att gnissla och stelna.» (Cit. efter Malmgren, s. 39.)

Malmgren visar så, hur Palm börjar använda relativismen som en litterär teknik. Genom att byta perspektiv, snabbt ändra position och relativisera en ståndpunkt förmår han demonstrera hur våra föreställningar i st. f. att vara sanna och alltid giltiga är tillfälliga och subjektiva. Malmgren skriver: »På så sätt har relativismen förvandlats till ett retoriskt grepp i hans prosa.» (s. 41)

Malmgrens tes är alltså, att Palm förvandlar sin kunskapsteoretiska subjektivitet från 60-talets första hälft till den relativisering av verklighetsbilden som experiment med perspektiv och perspektivskifte innebär, och som är Palms dominerande grepp i det sena 60-talets debattböcker.

Det är otvivelaktigt så, att Malmgren här sett ett sammanhang och ett samband som förklarar mycket. En utförligare utredning, som emellertid inte kan anses vara nödvändig i denna avhandling, skulle väl tvingat honom att något just relativisera beskrivningen och göra övergången mellan verklighetssyn och formella grepp något mindre tvär. Sålunda skulle en analys av »En orättvis betraktelse» kunna visa, att relativismen där inte bara är ett retoriskt grepp utan också dröjer kvar på kunskapsteoris nivå.

I sin analys av LM-böckerna visar Malmgren hur Palm utnyttjar sin perspektivretorik i didaktiskt syfte. Nu är han den medvetne författaren som skriver i bestämt syfte och med klar förståelse för kommunikationsprocessens vanskligheter.

I LM-böckerna urskiljer Malmgren vad han kallar »yttnivå», »tematisk djupstruktur» och en »tredje tematisk nivå». Malmgrens problem här är väl helt enkelt det, att dessa texter är vidöppna för insyn. Refererar man dem har man också analyserat dem, skulle man kunna säga med någon överdrift. Palm är så tydlig, så angelägen om sitt budskap och så ödmjuk inför sina läsare, att det inte blir mycket över för textanalytikern.

Arne Melberg arbetade med termerna ytstruktur och djupstruktur när han i sin avhandling analyserade Lars Ahlins författarskap. Där var termerna funktionella. Här kan de ifrågasättas. Ett exempel: Malmgren hävdar, att i LM-böckerna tematiseras på djupstrukturens nivå problematiken »solidaritet/aktivitet» kontra »passivitet/splittring».

Det är bara det, att Palm har själv sagt detta i LM-böckerna; explicit såväl som implicit och gång på gång dessutom.

Det blir därför abstrakt jargong och teoretisk förskruvning i stället för nödvändigt analytiskt klargöringsarbete när Malmgren på s. 104 skriver: »Genom textens två strukturnivåer får böckerna två intentionella funktioner. De fungerar som dagspolitiska debattböcker och de kan ses som en replik i en marxistisk diskussion om strategin för en samhällsförändring.» Jag vill fråga: Vem ser inte det? Jag menar, att man inte behöver upptäcka några strukturer i LM-böckerna för att se Palms dubbla syfte. »Utan arbetsvärden, utan självständiga arbetare – ingen revolution» skriver han ju i »Bokslut från LM.» (s. 209)

Det är i den dagliga kampen för arbetets mening klassmedvetandet skapas. Kan den övertygelsen inte lika gärna kallas LM-böckernas röda tråd som deras två strukturer och dubbla intentionella funktioner?

I sin inledning formulerar Malmgren sin vetenskapliga målsättning i sex olika satser. I en av dessa deklamationer heter det: »Denna avhandling avser att få spänningen mellan den intentionella och faktiska funktionen att framträda.» (s. 12)

Tveklöst är det också så, att Malmgren lyckas visa, att det är i denna problematik kring avsikter och tolkade innebörder som LM-böckerna blir såväl kontroversiella som angelägna.

Ändå vill jag ifrågasätta om Malmgren använt rätt metod för att nå sina syften. Jag är därmed inne på uppläggnings- och genomförandet av den stora och arbetskrävande mottagarstudie som uppstår merparten av avhandlingens utrymme.

Det är alltid lämpligt, att inför ett forskningsarbete ställa sig de två frågorna: Vad *vill* vi veta? resp. Vad *kan* vi veta?

Malmgren visar på många ställen i sin avhand-

ling att han varit medveten om att den första frågan, »vad vill vi veta?», är den som bör styra vår verksamhet. Hans ambitioner är det alltså inget fel på. Nu vill jag emellertid påstå, att när han lägger upp sin mottagarstudie har han i stället låtit sig styras av den andra frågan.

Det innebär, att det inte blir de spännande problemställningarna som styr mottagarundersökningen utan det blir metoden som genererar undersökningen och dess frågeställningar.

Dilemmat kan illustreras med det resonemang Malmgren för på s. 293. En utomordentligt viktig frågeställning för den som vill studera litteraturen i samhället är naturligtvis att undersöka i vad mån texterna *faktiskt* träffar sin publik. Malmgren understryker detta i tredje stycket på sidan. Det är frågor av det slag som både han och vi vill veta svar på. Men genast konstaterar avhandlingsförfattaren, att det erforderliga materialunderlaget saknas, dvs. saknas i det faktiskt föreliggande materialet, och att vi inte kan veta något om detta med säkerhet.

Något som vi däremot *kan* veta, är vilka ett antal utvalda intervjupersoner *anser*, att LM-böckerna vänder sig till. Det är en vetenskapligt sett ointressant fråga. Den är ett dåligt surrogat för en vetenskapligt produktiv fråga. Den har emellertid den fördelen att den låter sig besvaras med hjälp av de godkända metoderna. Följaktligen genomför Malmgren en undersökning om vilka ett antal LM-anställda *anser* att Palms böcker vänder sig till.

Det förtjänar emellertid att upprepas, att vi förvisso också får fram en rad intressanta resultat genom Malmgrens undersökning. Ett avsnitt som innehåller viktig information är sålunda det som rubricerats »Arbetets mening» och som inleds på s. 222. Malmgren kan där visa hur LM-texterna ackommoderas efter resp. läsares synsätt. Utifrån den iakttagelsen diskuterar han de avvärningsmekanismer som varje något så när sammansatt text utsätts för.

Men dessa intressanta resultat får vi på köpet. De står där sida vid sida med ointressanta och ytempiristiska data. Då är det fel på metoden.

Hur ser då Malmgrens metod ut?

Han har plöjat ut 4 grupper på LM. 3 av dem är mycket små. En består således bara av 3 personer. I den stora gruppen är antalet 26. 26 personer kan naturligtvis vara representativa för ett större kollektiv om de är valda enligt riktig slumpvalsmetod. Men Malmgren har inte varit intresserad av representativitet utan av att få tag på personer som kunde ha något att säga om LM-böckerna.

Det betyder att han med sina intervjuer inte gör anspråk på att redovisa några representativa reaktioner vare sig bland arbetare i allmänhet, arbetare på LM eller arbetare på avd. 36 på LM – den avdelning där Palm arbetade. De intervjuade representerar inte något annat än sig själva. Det är

viktigt att ha detta klart för sig. (Det skall också sägas, att Malmgren har det klart för sig.)

Men samtidigt är dessa personer anonyma. De förekommer som siffror i tabeller och man får ingen hjälp med att teckna deras profiler genom en individualisering av siffrorna. Man kan inte se vad den direktör som sätter + i en kolumn sätter för matematiskt tecken i nästa kolumn.

Jag menar nu, att antingen skulle Malmgren ha genomfört en undersökning där resultaten kunde hävdas vara representativa för ett kollektiv eller också skulle han låtit problemställningarna diktera metoden och välja de personer som utifrån problemställningen är intressanta. Dessa personer skulle han så ha låtit få möjlighet att ge sina reaktioner rättvisa i kommentarer som inte tvingats in i dessa både bildligt och bokstavligt fyrkantiga lådor där blott + eller - eller +- tillåts sammanfatta intrycken.

Nu åstadkommer han varken det ena eller det andra. Någon representativitet har inte de svar och reaktioner han plockar fram. Och intressanta är de faktiskt bara då och då.

För inte är det väl särskilt intressant, att i en vetenskaplig undersökning få reda på att LM-böckerna som bl. a. ställer facket mot vägen av representanter för facket får betyget - i kolumnen. Inte är det särskilt intressant att få reda på att LM-böckerna som nyanserade bilden av kapitaltalets representanter i förhållande till det sena 60-talets agitatoriska förenklingar, av just kapitaltalets representanter betraktas som nyanserade och får +- i betyg. Det är vidare klart, att företagsledningen är kritisk mot Palms kritik av ackorden. Det är ju ett lönesystem, som korresponderar med vinstmaximeringens princip. Det är därför lika konsekvent, att arbetarna är positiva till Palms kritik. Osv.

Malmgrens metod ger en hel mängd data. Ibland är de intressanta och användbara för en diskussion om de övergripande frågeställningar som denna avhandling har. Ofta är de triviala och förutsägbara. Undersökningen är empiristisk på det ytliga sätt som möjligen är adekvat när frågan gäller en intervjugrups önskemål om rutiga eller blommiga tapeter på arbetsplatsen men knappast när det är människors möte med litteratur som avhandlas.

Hur skulle Malmgren ha kunnat gå till väga? Jag är beredd att hävda, att det kunde vara intressantare att få veta vad *en* arbetare tänker och tycker om LM-böckerna än vad dessa 38 anonyma men ändå inte representativa LM-anställda gör.

Men då skulle denne ende arbetare väljas med omsorg och presenteras i helfigur. Jag skulle som läsare få möjlighet att bilda mig en uppfattning om denna människas erfarenheter och om hennes ideologi. Hennes reaktioner skulle eventuellt lära mig mer om böckers betydelse, arbetets mening,

svenskt liv, utopier och besvikelser, solidaritet och splittring än aldrig så många + och --registreringar från ett antal okända.

Eller, hade det inte varit väldigt intressant om Malmgren hade följt en av de studiecirklar som arrangerades kring LM-böckerna? Presenterat dess medlemmar, redogjort för deras samtal och diskuterat deras synpunkter. Eller, skulle han inte ha kunnat koncentrera sin undersökning på socialdemokratins och fackföreringsrörelsens reaktioner på LM-böckerna; diskuterat och sökt förklara dem?

Malmgren klargör i sitt stora avsnitt om mottagarreaktioner, att vi *kan* få veta en hel del om hur människor reagerar på litteratur. Däremot övertygar han inte om att den metod han använder för att plocka fram dessa kunskaper är lämplig för att studera de mer komplicerade samband som vi *vill* veta något om.

Att det går att nå kunskap på en annan nivå om de förhållanden som Malmgrens avhandling aktualiserar har socialantropologer och andra visat också i vårt land under senare år. Åke Dauns böcker om kulturmönster och Arne Trankells kritiska undersökning av fördomar är goda exempel på vetenskap styrd av problemställningar och inte av metoder.

Det finns en teoretisk diskussion här och där i Malmgrens avhandling som ställer hans mottagaranalys i besvärande ljus. Denna är som vi sett traditionell och osofistikerad och alls inte à la mode inom t. ex. den offentlighetsteoretiska diskussion som Malmgren ställvis refererar till. Genom att diskutera i avhandlingen mellan den stora dominerande empiristiska undersökningen och de djärva teoretiska deklARATIONERNA är så uppenbara kan man få intrycket, att Malmgren gör avbön för ytempirin med teorin och tvärtom i st. f. att i en konsekvent undersökning ge empirin den plats som tillkommer den enligt teorin.

Att dessa två nivåer inte står i önskvärd relation till varandra framgår när man granskar hur Malmgren använder teorin om kritik och offentlighet i sin analys av LM-böckerna.

Negt/Kluge betecknar med den borgerliga offentligheten allt det som står mellan staten och individen. Litteraturen hör således till detta område. I ett samhälle som penetrerats av det kapitalistiska produktionssystemet kan den definitionsmässigt inte ingå i några andra sammanhang än de som den borgerliga offentligheten bestämmer.

Nu tycks Malmgren mena, att LM-böckerna gör motstånd mot att inordnas i de kategorier som den borgerliga offentligheten tillhandahåller och att det är ett gott tecken. Sålunda låter sig inte Palms texter delas upp i privat och allmänt på det sätt

som är norm inom den borgerliga offentligheten.

Det tyder på att de har en politisk kraft som pekar utöver detta samhälle.

Jag kan inte se annat än att detta resonemang blott *suggererar* teoretisk generaliserbarhet och vetenskaplighet.

Det är inte så, att när Malmgren visar, att LM-texterna inte låter sig stoppas in i Mortensens 4 lådor (s. 354), analysen av LM-böckerna på något sätt ges nya dimensioner eller att analysen konkretiseras.

Malmgren kan inte plocka några ytterligare poäng i förhållande till dem han redan tagit i sin textanalys genom att visa, att Palm vägrar att skilja mellan privat och offentligt, intimsfär och produktionsfär. Det har ju textanalysen redan visat och Malmgren har klargjort den politiska betydelsen av detta: de krav som vi finner naturliga i privatlivet och inom familjen, dem ställer vi inte i produktionslivet, i företaget.

Vidare. De uppgifter som ges på s. 357 om att Palm får beröm som författare men förklaras vara ignorant när han diskuterar LM Ericsson, är redan tidigare lämnade och har fått sin fulla innebörd. Det är ingen ny dimension som tillkommer, när vi nu får veta, att Palm som av en del mottagare får beröm som författare men kritik som samhällsdebattör i dessa fall blir motad tillbaka till sitt revir: den kulturella offentlighet, där det allmänt mänskliga avhandlas och inte det samhällsligt relativa mänskliga.

Det är LM-böckernas faktiska samhällsliga funktion som Malmgren undersöker. Men i avhandlingen skyntar också en bestämd uppfattning om mer generella samband mellan samhälle och litteratur. Jag vill avslutningsvis något kommentera denna.

I kap. 16 diskuterar Malmgren några »hinder för textens intentionella funktion». Kopplar man ihop detta avsnitt, som utger sig för att vara deskriptivt, med andra textställen i boken där problematiken konsten som avväpnare, konsten som hinna mellan läsare och verklighet avhandlas, framgår att Malmgren har en diskutabel syn på detta förhållande.

Malmgrens kommunikationsmodell förmår inte göra rättvisa åt konstens artegna sätt att påverka; relativisera, underminera och ifrågasätta. Malmgren renodlar motsättningen och gör den till den mellan traditionella konstformer i vilka den estetiska funktionen dominerar på det sätt som Wellek och Warren har försökt tuta i oss genom åren och sådana sprängda konstformer där verkligheten, den samhällsliga och kognitiva funktionen tillåts dominera eller åtminstone göra sig tydligt synlig mitt i den konstnärliga decorationen. Det är en förenklad motsättning.

Malmgren söker ge litteraturvetenskaplig auktoritet åt denna motsats genom att referera inte bara till handboks författare i frågan som Wellek och Warren utan också till teoretiska djupdykare som Jan Múkarovsky. Men i redogörelsen för Múkarovskys uppfattning förenklar Malmgren så att just det avgörande argumentet i Múkarovskys teori försvinner. Det är nämligen inte så, att Múkarovsky hävdar att litteraturens litteraritet eller konstens estetiska funktion exkluderar den från sociala sammanhang. Det är alldeles tvärtom. Det är dessa litteraturens artegna drag som gör den till en speciell förmedlare av samhällsliga innebörder; när läsaren bromsar upp inför budskapets form och estetiska kvaliteter försjunker han/hon inte i passivitet och asocialitet utan blir tvärtom ytterligt skärpt inför innebörder och appeller i språket; vardagens automatisering av sinnesintrycken försvinner och man ser och lyssnar med nyspolade ögon och öron.

Om man nu har en sådan uppfattning av konsten som å ena sidan en artspecifik form av budskap men också samtidigt som en budskapsförmedlare på andra och djupare nivåer än vardagsbudskapets medier, då upphävs den förenklade diskussion om konst kontra appell, konst kontra verklighet, konst kontra politik, som dominerat den inhemska debatten i dessa frågor och som dröjer kvar också i Malmgrens avhandling.

Uppgiften här har varit kritikerns. När den är slutförd skall genast sägas, att Malmgrens avhandling är en imponerande arbetsprestation. Men den är mer än så. Den är djärv i anläggning och problemställningar. Den utmanar den svenska mottagarforskningen genom att undersöka kommunikationsprocessen i dess helhet. Det innebär att den förutom att ge bidrag till diskussionen om receptionsforskningen också förmår att presentera och analysera ett av de två sista decenniernas viktigaste svenska författarskap, Göran Palms.

Malmgren har placerat sin avhandling mitt i litteraturvetenskapens stormöga. Den ställer frågor om såväl faktapositivism som om senaste nytt inom marxistisk teoribildning. Det är en självklar förtjänst, att den öppnar dörren mot den teoridebatt som förts utanför de svenska akademierna. Det är den andra sidan av de brister jag menat mig finna i denna avhandling.

Lars-Göran Malmgren har åstadkommit ett arbete som kommer att ingå i den fortsatta vetenskapsfilosofiska diskussionen i vårt ämne men också ett arbete som kommer att ställa problem under debatt för det samhällskritiska reportaget och den politiska romanen. Det betyder att avhandlingen har ett gott bruksvärde.

Tomas Forsner